

Jose Antonio Loidi Bizkarrondo eta Irunen utzi digun ondarea: LUKT

GARRIDO YEROBI, Iñaki
Historiagilea eta Luis de Uranzu Kultur Taldeko kidea

Aurtengo urtea berezia da Irunentzat. Ospakizun eta ekitaldiz beterik dago 2016. urtea; izan ere, aukera izango dugu gure hiriaren historian izandako zenbait une gogoangarri gogora ekartzeko: 250 urte igaro dira Hondarribiarekiko jurisdikzio-independentzia lortu zenetik, 260 urte udaletxe berriko lehen harria jarri zenetik, 100 urte tren Txikito abian jarri zenetik eta 50 urte desagertu zenetik (1953. urteko uholde handien ondoren), 100 urte halaber Santiagoko Nazioarteko Zubia inauguratu zenetik, 80 urte hiria erre zenetik azken Gerra Zibileko lehen hilabeteetan, 50 urte Santiagotarrak arraun kluba sortu zenetik eta abar, horiek guztiak landu dira nolabait ere “Irun hiriaren desanexioaren eta sorreraren 250. urteurrena”ri buruz ad hoc sortutako batzordean.

Gaur ez gatoz, ordea, urteurren horiek guztiak ospatzera, beste bat baizik, oso garrantzitsua hau ere, José Antonio Loidi Bizkarrondo (1916/8/22-1999/7/9) jakintsu, filologo, euskara ikertzaile eta ikertzailearen jaiotzaren lehen mendeurrena, hain zuzen. Lanbidez botikaria eta euskaraz lehen polizia nobela, *Hamabost egun Urgainen* (1955), idatzi zuena (ikus *I. Eranskina*). Irungo Udalak, Loidiri omenaldia egiteko eta euskarazko ikerlana bultzatzeko, haren izena daraman udal ikerketa beka sortzea erabaki zuen 2000. urtean, bere bizitzan zehar ukitu zituen ikerketa arloen inguruan, hau da, antropologia, filologia, toponimia, literatura, osasun publikoa, hidrologia eta botanikaren inguruan. Beka horrek –gaur egun bi urtean behingoa denak– bere 7. deialdia egingo du aurten. Era berean, hiriko kaleetako bati haren izena jarri zitzaion, eta azkenaldi honetan, udal liburutegi berria zabaldu denean, haren izena jarri zaio bertako geletako bati.

Halabeharrez, Loidik ere aurten du bere urteurren biribila! Bere jaiotzaren lehen mendeurrena!

‘Loidi Bizkarrondo’ bekaren logotipoa

Aurkezpen honen denbora aurrera doa, ordea, eta, horrexegatik, ez gara hasiko euskal filologo ospetsu honen bizia, familia, berri laburrak eta obra azaltzen¹ Bai aldiz, hitzaldi honen izenburuan adierazten den bezala, gaingiroki bada ere, Luis de Urantz Kultur Taldea (LUKT²) elkartearen sorreraren eta garapenaren bidez gure hirian utzi duen kultur ondarea azaltzen –elkarte horrekin loturik egon baitzen hasieratik hil zen arte, lehendakari gisa, Jaime Rodríguez Salisek ordezkatu gero-. Era berean, ekarpen handia egin zuen gure hiriko egungo kale izendegia normalizatzeko, aurkezpen honetan aipatu beharreko beste hainbat kontuez gainera.

Luis de Urantz Kultur Taldea 1980ko uztailaren 28an sortu zen (ikus *II. Eranskina*). 36 urteko historia du, horrenbestez, eta bere *Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkariaren* 28 zenbaki, eta 15, Ikerlanak bildumak. Ondare bikaina, inolaz ere, José Antonio ospetsuaren mailakoa!

1 Horretarako, nahitaez kontsultatu beharrekoak dira, esate baterako, lan hauek: Mikel ZABALETA, “De los Olaciregui a los Loidi: una familia de Rentería entre dos exilios: 1834 y 1936”, *Bilduma*, 26. zkia. (2014), 55-180 orr.; edo-eta Juan San Martín, “Jose Antonio Loidi-ren oroitzaz”, *LUKT*, 20. alea (2000, abendua), 7-14 or..

2 Elkarte berriaren 1982ko bilera batean aukeratu zen izen hori, Irungo hiriko historialari, idazle eta kronikagile Luis Rodríguez Galek erabiltzen zuen izengoitia omentzeko eta ospatzeko.

1998ko uztailaren 14an LUKTko Lehen Zuzendaritza-Batzordearen argazkia Irungo Beraun etxean egina (argazkiaren jabetza: LAMIA argazki denda)

IUA. Fototeka, erref. zk. 1436 (1982)

Elkarte berriko lehen Zuzendaritza Batzordeak, Loidi Bizkarrondo presidente zela, orduan zuen asmoa zen “gure herriaren alde lan egitea”, hiri kosmopolita lortzeko, baina inolaz ere ahanzi gabe jatorrizko euskal sustraiak³. Eta harantzago ere bazihoan, bere estatutuen 2. artikulua esaten baitzuen elkarte berria (ofizialki halakotzat hartua 1982ko irailaren 10ean) “Bidasoako lurraldearekin loturiko ekintzen eta dokumentu historikoen azterketa eta ikerketa sustatzeko, bultzatzeko eta garatzeko helburuarekin sortutako elkarte delá”, haren asmoak eta proiektuak, oro har, “Grupo Dr. Camino de Historia Donostiarra” taldearenen antzekoak izanik. Hala bada, Loidi Bizkarrondok, kultur erakunde irundar berri hau sortu zen lehen urtetik bultzatu nahi izan zuen honako ideia hau:

Kultura bidasotarrarekin loturiko gaietan lan egiten duten azterlari eta ikertzaile guztiak elkartzea, planteaturiko aztergaiei buruz lan zehatz eta sakonak egin ahal izateko.

Ikertzaile horiek beren kultur lanak egiteko beharrezko liburuak eta materialak eskura izatea.

Eta nola ez, haien lanen fruituak ezagutzera ematea, argitalpen moduan, Irun eta Hondarribia maite dituen edonork bere lurra hobeto ezagutu dezan.

Kultur talde honek Udalaren beraren babesean hasi zuen bere jarduera, eta urtez urte argitaratu zituen lanek, historia bidasotarra ez ezik, beste hainbat gai ere jorratu zituzten, hauxe da, folklorea, hizkuntza, soziologia kontuak, ohiturak eta abar. Horrenbestez, bertako historialarien eta Bidasoa lurraldearen historia maite dutenen era askotako ikerketa lanei eman zien argia Luis de Urantz Kultur Taldearen aldizkariak, horrekin galdu gabe aurkeztutako lanen kalitatea, eta lan horiek guztiak nolabait ere osatzen joan dira 1999. urtean sortutako “Serapio Mugica” beka irabazi duten lanen sorrera eta argitalpenarekin.

LUKTren bineta eta logotipoa, José Luis Noain Cendoyak asmatua

³ Jose Antonio LOIDI BIZCARRONDO, “Gure asmoak”, LUKT, 1go alea (1984, azaroa), 8-9 orr.

Proiektu bidasotar berri hau abian jarri zenetik eta 1999. urtean hil zen arte, elkarteko presidente izan zen 17 urteetan, ikerketa artikulua edo/eta lan ugari argitaratu zituen Loidi Bizkarrondok, hamaika, zehatz esateko. Hainbat gairi buruzko azterketak garatu zituzten ikerketa artikulua horiek: toponimia/etimologia, osasun publikoa, euskara, hidrografia, botanika eta antropologia. Honako hauek izan ziren (lehen aipaturiko “Gure asmoak” horrez gainera):

- “Uranzu - Iranzu - Aranzu”, *LUKT*, 1go alea (1984, azaroa), 23-37 or.
- “El cólera morbo en Irún (Análisis médico-farmacéutico), 2. zk. (1985, abendua), 93-131. or.
- “Euskararen egoera Irunen 1936a ondoren”, *LUKT*, 3. alea (1986, abendua), 221-243. or.
- “El agua del río Bidasoa. Historia de una proyectada captación”, *LUKT*, 7. alea (1990, abendua), 67-92. or.
- “El botánico Lacoizqueta. Las etimologías y otras curiosidades en su obra”, *LUKT*, 9. alea (1991, abendua), 167-188. or.
- “El nombre de Irún: su origen, su significado”, *LUKT*, 10. alea (1992, abendua), 187-205. or.
- “Divagaciones sobre la grafía en la documentación irunesa”, *LUKT*, 9. alea (1994, ekaina), 77-104. or.
- “Hondarribia - Fuenterrabia - Fontarabie. Origen y significado de estos nombres”, *LUKT*, 13. alea (1996, apirila), 185-231 or.
- “Euskara «El Bidasoa» aldizkarian”, *LUKT*, 12. alea (1995, ekaina), 119-166. or.
- “Presentación pública del grabado practicado en el dintel de la puerta principal de la casa *Beraun* en memoria de Luis Rodríguez Gal, *Luis de Uranzu*”, *LUKT*, 15. Alea (1997, azaroa), 7-16. or.
- “Alarde de San Marcial. Participación de las mujeres”, *LUKT*, 15. alea (1997, abendua), 17-34. or.

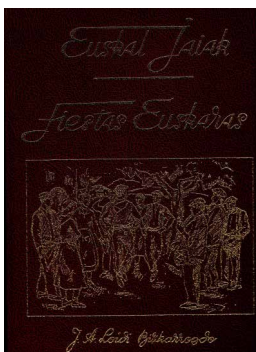

*LUKTeKo lan batzuen aurkezpenak
(12. eta 15. aleak, 1995. eta 1997. urtean)*

Horietan, gure euskal ikastunak, adopzioz irundar zenak, hitz-erdika aipatzen du bere zientzia ezagutza, batik bat euskarari (hiru artikulurekin, horietako bi hizkuntza horretan) eta osasun publikoari (bere prestakuntzatik ezin berezizkoa, hartan oinarrituta argitaratu baitzen aldizkari berean, handik urte batzuetara, 1991. urtean, Juan José Martínez Rodríguezen “Historia médica de Irún”) egiten dien ekarpenean.

Oso pertsona ezaguna, gizon ona, jakintsua, langile eta ikertzaile nekaezina, “curriculum” zabalekoa. Luis de Urantz Kultur Taldea elkarteko kide askok go-

goan dute oraindik ere, eta praktikan jartzen dituzte haren aholku eta ikasgai ez gutxi, beren bihotzetan gorderik harekiko adiskidetasun handia⁴. Era berean, esan dezakegu jakin-nahi handia zuela kultura mailan eta oso konprometitua zela euskalduna zen guztiarekin, barne bizitza handiko pertsona, oso zuhurra. Bere alderdi antropologiko eta humanistan, euskal kultura, folklorea eta ohiturak zabaltzeko egin zuen lan, eta baita memoria historikoa berreskuratzeko ere, frankismoaren garaitik indarrean zeuden kaleen izenak aldatzeko proposamena eginez⁵. Alor horretan, toki mailan, argitalpen askotan egin zuen ekarpena, batik bat *El Bidasoa* aldizkarian, eta baita *Euskal Jaiak – Fiestas Euskaras* liburuaren argitalpenean ere⁶. Era berean, erabateko laguntza eskaini zuen kaleen izenen kontuan (aholkuak emanaz, eta baita proposamenak eginez ere) 1991ko Hiriko Planoaren eta Kale izendegiaren ediziooko okerrak zuzendu ahal izateko⁷.

Euskal Jaiak – Fiestas Euskaras, Irun, Udaletxea, 1983.

Azken kasu horretan, hil zen arte etenik gabe hartu zuen parte, eta gure hiriko kale izendegiko egungo izenetako asko, edo haien euskal izenak ere, Luis de Uranzu Kultur Taldearen sortze estatutuak 80etako Irun aldakorraren errealiterara

4 Jaime Rodríguez Salisek esandako hitzak Euskal Herriaren Adiskideen Elkartearen zenbakiko adiskide gisa sartu zenean 2001eko martxoaren 23an, LUKTren artxiboa, “RSBAM. Correspondencia. Lección de ingreso de la Asociación en la RSBAP” kaxa, 3. zk.

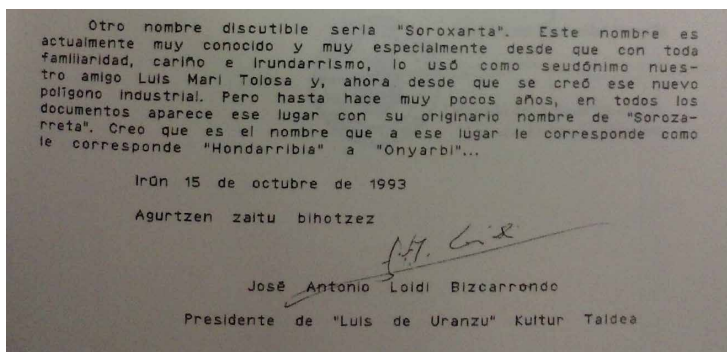
5 Esate baterako “Coronel Ortega”ren orde “Juan de la Cruz” (1988).

6 Irungo 1903ko Euskal Jai ospetsuak gogora ekartzeko egin zen lan hori eta haiek berreskuratu zituen Irungo Udalak demokrazia iritsi zenean.

7 “Hiriko izen zaharrak Udaltzak onartu berri dituenekin bategiteko lanen ondorio gisa” (“Como consecuencia de los trabajos de refundación de las antiguas denominaciones urbanas con las recientemente aprobadas por la Corporación” jatorrizko testuan), Enrique Noain Cendoya LUKTko kidearen 1985eko idatziaren arabera. LUKTren artxiboa, “Nominación nuevas calles en Irun. Toponimia. Callejeros” kaxa, 1. zk.

egokitzeko izan zuen kemenari eta interesari zor dizkiogu⁸.

Zehatz esateko, 1992. urtean eta orduan Kultura zinegotzi zen Ramón Eguiazábali erantzuteko, Juana de Bengoechearen bitartekotzarekin (alkatearen Prentsa Departamentuko arduraduna garai hartan), Udalak Loidi Bizkarrondori proposatu zion beste aukera batzuk aurkezteko edo/eta “oker ortografikoren bat bazegoen esateko” kale izendegi horretako izenetan zuzendu ahal izateko. Hori zela-eta, euskal grafiarekin eguneratu ziren lehenagoko garaietan erdaldundutako tokiko toponimiako izen asko, esate baterako, Ogeillurreta Azpiko, Semeronea, Urdanibia, Oiartzun, Gebara, Letxunborro, Altxubide, Txantxotenea, Txenperenea, Altxukaitz, eta abar, eta baita lanbideekin loturiko kaleen izenak ere, esate baterako, Meatzari, Balezale, Argamile, Olagizon, Gudari, Marinel, Soroxarta eta beste⁹.

Baina euskal grafiaren arabera eguneratzeko Loidiren garbizaletasunak, honako hauen antzeko kontuak planteatzera eraman zuen:

- Jabetza pribatuko baserrien izenak aldatzeko proposamena egitea ortografia arrazoiengatik, ustelkeria fonetikoagatik edo denboran zehar sortutako kontraesanengatik (udalak ez zuen halakorik onartu, noizbait horren inguruan erreklamazio bat egin zutenen kasuan izan ezik, eraikin pribatuak zirenez, haien jabe bakoitzak nahi zuen izena jarri baitzezakeen, kontuan

⁸ LUKTren artxiboa, “Muy interesantes documentos relacionados con la denominación de calles de Irún” kaxa, 1bis.

⁹ Horri dagokionez, nahitaez kontsultatu beharrekoa da José MONJE GARCÍAren, “Irungo kaleen izenak (1859-1995)” lana, LUKT, 14. alea (1996, abendua), hantxe baitago bilduta kaleen izenen aldaketan historia XIX. mendetik XX. mendera. Izan ere, Loidi adiskidearen oinordeko gisa, kaleak izendatzeko “udal batzordeko” kide garrantzitsuenetako bat da gaur egun ere LUKT.

izanik gainera Udalak auzoen arabera jarritako zenbakiez (zegokion Osoko bilkuran onarturikoez) identifikatzen dituela eraikin horiek.

- Errekaren bateko zati batzuei beste izen bat jartzea, urei igarotzen ziren lurren izena jartzeko ohiturari jarraiki. Horrenbestez, ibilgu batek eta berak hainbat izen izango zituen bere ibilbidean, kontuan harturik izen horiek jabe bakoitzak ura erabiltzeko zuen eskubideari erantzuten zietela (kontu hori, une horretan ez bazen ontzat hartu ere, handik urte batzuetara onartu egin zen eta eragina izan zuen, esate baterako, San Antonetik Urdanibiara doazen erreketan, honako izen hauek baitituzte zatiek -Uruneko errostatik abiatuta, zeina *Urdinegi*, *Uruneko erreka* eta *Malkorra Erreka*-ren elkargunea baiten-: *Epeleko erreka* (Olakineta eta Altxubide arte), *Altxubideko erreka* (leku horretatik Ugarte errota bitarte), *Ugaldeko erreka* (leku horretatik Jaitzubia bitarte) eta *Jaitzubiako erreka* (Bidasoa ibaiaren bokaleraino jada).¹⁰

Hala ere, Loidik ez zuen inoiz bere irizpidea inposatzen. Fuenterrabía/Hondarribia kalearen izena aldatzeko proposamena zela-eta, Eguiazabal zinegotziari 1994. urtean bidalitako gutuna, horren erakusgarri. Idatzi hartan, onartzen zuen Luis de Uranzu Kultur Taldeko kideek irizpide desberdinak zituztela horren inguruan eta gaia mahai gainean geratu zela inolako konponbiderik gabe, eta "presidente kargua badut ere, ezin dizut erantzun bat eman elkarteko nire kideen onarpenik gabe" (ikus *III. Eranskina*).

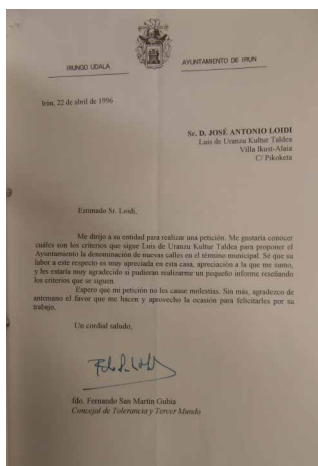
Handik urte batzuetara (1996¹¹), eta Tolerantzia eta Hirugarren Munduko arduradun berri San Martín Gubía jauna zela, José Antonio Loidiri eskatu zitzaion txosten bat egiteko, kontuan izanik "gai honi dagokionean haren lana guztiz estimatzen dela etxe honetan", esanez udal barrutian kale berrien izendapenak proposatzeko LUKTk zein irizpide erabiltzen dituen.

Horrenbestez, gaur omentzen dugunak, Luis de Uranzu Kultur Taldeko presidente gisa, kale eta plaza berrientzat hamasei izen proposatu zituen honako eremu hauetan: Urdanibia, Puiana, Larreaundi, César Figuerido, Zaisa eta Iparragirre kalea¹².

¹⁰ Lauren ETXEPARE IGIÑIZ, Iñaki GARRIDO YEROBI, Josu LAGUARDIA IGIÑIZ, Jesús LAGUARDIA ZUBIA, *Infraestructuras hidráulicas en la desembocadura del Bidasoa. La subcuencia hidrográfica de Jaitzubia (siglos XVI-XVIII)*, Udaletxea, Irun, 2014.

¹¹ Eskaera apirilaren 22koa da, eta ondoren beste bat ere egin zitzaion urte bereko maiatzaren 22an, azken hori Román Rico del Amo behin-behineko alkateak bidalia. Haren bidez, elkarteari eskatu zitzaion kale batzuentzako izen proposamenak egiteko, herritarrei jakinarazi ahal izateko beharrek onorioetarako.

¹² Honako hauek, zehatz esateko: Eihera, Ugoiberrota, Itsasaundi, Aldaparo, Haizeola, Zeharrola

Nolanahi ere, eta hiriko “Plano eta Kale izendegi” berria argitaratu behar zirela jakinik, kontuan izanik aurreko plano-kale izendegietan nahiz “Bidasoa Eskualdeko Gida” batzuetan hainbat akats zeudela, kultur elkarteak eskatuta, 1997ko apirillean, behin betiko inprimatu aurretik probak goitik behera berrikusteko eskaera egin zuen. Udalak berehala erantzun zion eskariari eta gainera adierazi zuen irizpideak homogeneizatu behar zirela “Plano eta Kale izendegi” berrirako, kalea/karrika, plaza/plazatxoa, hiribidea, ibilbidea eta beste hainbat kontutan.

Gure kale izendegiarekin loturik egin zuen etengabeko lanaz gainera, beste ekimen batzuetan ere hartu zuen parte José Antonio Loidik Luis de Urzuru Kultur Taldeko presidente gisa. Horien artean aipatzekoak dira, ordena kronologikoaren arabera, ez garrantziaren arabera, honako hauek:

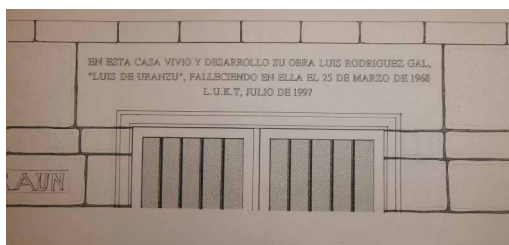
- Moderatzaile lana Irungo Amaia KZn San Joan plaza enblematikoa birmoldatzeko proiektuari buruz planteatutako eztabaidan (1992).
- Urdanibia jauregiak eta haren burdinolak osaturiko multzoaren babesaren, erabileraren eta azterketa historikoaren inguruan aurkeztutako dosierra (1994), hainbat marrazki, plano eta argazkirekin.
- Omenaldia Luis Rodríguez Gali, eta Beraun etxeko ate nagusiko buruan inskripzioa jartzea (1997).

eta Bolueta (Urdanibia aldean); Garaia (Puianan); San José Obrero, Txikilo, Primero Mayo (gaur Maiatzaren Lehena) eta Ribera (Larraundin), Artigako Haritza (César Figuerido), Komet (Zaisa, gero “Komet sarea” deitu zitzaiona HB taldeak eskatuta) eta Antoine d’Abadie (grafia horrekin, aurreko udal talde politikoak egindako eskaerari jarraiki) eta Julio Caro Baroja (Iparragirre kalean).

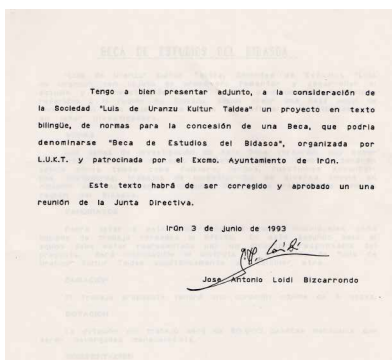
- Aipaturikoaren alargunak, Dolores Salisek, elkarteari emandako koadroa, “Domingo de Ramos” izenekoak, zaharberritzea (1998).
- Eta Txingudi badiako bidearen proiektuari eta Irungo jaiei buruzko hainbat txosten, hitzaldiak José María Olaizolaren omenez edo 98ko belaunaldiari buruz (Juan Pablo Fusi eta Jon Juaristirekin) eta abar.

“Luis de Urantzuren” omenez Beraun etxeko ate nagusiko buran LUKTn ekimenez egindako inskripzioaren aurkezpen publikoa (1997/08/13).

Beste proposamen batzuk ere egin zituen Loidik: esate baterako, Bidasoa eskualdearen ikerketa “bultzatzeko” beka proposamena, *Beca de Estudios del Bidasoa* deitu zitekeena, LUKTk antolatua eta Irungo Udal Txit Gorenak babestua. Proposamen hori 1993ko ekainaren 3an aurkeztu zen elkarteko Zuzendaritza Batzordean lehen onarpenera emateko, eta haren zirriborroa Ramón Eguiazábal Kultura

ordezkariari bidali zitzaion hurrengo ekainaren 10ean¹³.

Loidik egindako proposamenak –hasiera batean 50.000 pezetako kopuruarekin eta proiektu irabazlea gauzatzeko sei hilabeteko epearekin–, batik bat historia bidasotarra izango zuen oinarri ikergai gisa, baina beste gai batzuk ere uki zituzkeen, esate baterako, folklorea, hizkuntza, soziologia kontuak, ohiturak, arteen inguruko hainbat eratako ikerketa lanak eta Bidasoa lurraldearekin loturiko beste edozein gai.

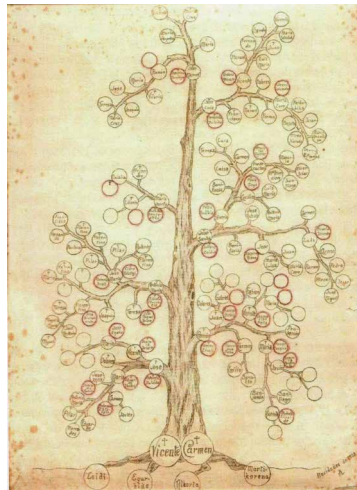
Bizi zela izan ez bazen ere, Bidasoa lurraldeko historiaren ikerketa diruz bultzatzeko Loidiren ideia hori onartu egin zen azkenean eta beharreko deialdia egin zen (200.000 pezetako diru kopuruarekin, gaur egun 1.202,024 € euro izango lira-tekeenak) 2000. urtean “Luis de Uránzu Saria” izenarekin¹⁴. Sari hori erdibana eman zuten LUKTk eta Jaime Rodríguez Salisek; eta gero Carlos Aguirretxe ere gehitu zitzaion, eta beste babesleen antzeko kopurua jarri zuen hark ere. Horrenbestez, 1.800 eurora iritsi zen saria. Azkenik, deialdia egiteari utzi zitzaion ez zelako lanik aurkezten.

Baina gizakia ere bazen José Antonio Loidi Bizkarrondo, komunikatzaile bikaina, eta gogoko zituen gaien inguruan luze eta zabal mintzatzea gustatzen zitzaiona, baina pertsona isila eta lotsati itxurakoa ere bazen. Oso bizia zen eta teknologia berriei zegokienez ere ez zuen atzean gelditu nahi izan, eta ez zuen zalantzarik izan informatikan saiatzeko edo Interneten nabigatzeko. Era berean, gutako askok far-

13 4. zkia, “Luis de Uránzu” saria. Bidasoa lurraldearen ikerketa bultzatzea. Urte horretan Ormaiztegioko Zumalakarregi Museoak eman zuen “historiaren ikerketa bultzatzeko laguntza” zelakoan oinarritu ziren bekaren oinarriak finkatzeko erreferente gisa.

14 Horrekin loturik lau deialdi egin ziren, 2003. urtean desagertu zen arte: 2000, 2001, 2002 eta 2003. urteetan.

mazia munduko “hiri legenda” asko ezagutu ditugu haren ahotik... baina euskal kulturaren jakitun eta zale porrokatua zen batik bat.

Arbola genealogikoa egiten
(1938ko abenduaren 23a)

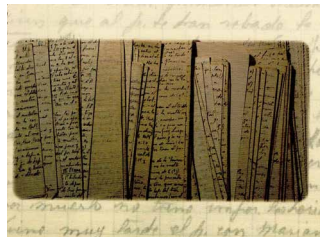
Jaime Rodríguez Salís, Bernardino Bienabe Artia eta Gaspar Montes Iturriozekin "El Diario Vasco"-ren 50. urtemugaren inguruan Irunen antolatoriko omenaldian (1985/11/23)

1987. Inun Hiriko literatura sariaren epai-mahaia

Haren gazte denborako eguneroko interesgarria ere kontserbatu da, argitaratu gabea, 1936ko irailaren eta 1940ko martxoaren arteko data izan lezakeena. Haren alaba Lourdes Loidi eguneroko hori aztertzen ari da eta esan digunaren arabera, Loidik hizkuntza enkriptatua erabiltzen zuen batzuetan, bere sorteri Errenteriako egiazko pertsonaiak aipatzen zituenean batik bat.

Urte horietako eguneroko bat gustura asko argitaratuko luke Luis de Urantz Kultur Taldeak bere aldizkarietako batean. Bizi izandako urte haien inguruan Loidik eskaintzen dizkigun egoera ugarien artean, egunkari horretatik jakin dezakegu, gibel solas gisa, osasun ahulekoa zela, eta ezkortasun, malenkonia eta tristura handia zuela gerraurreko eta gerra garaiko urteetatik etorritako sufrimenduaren ondorioz. Hauxe idatzi zuen bere egunerakoan (1940ko otsailaren 5a):

Euskera. 2016, 61, 1. 49-67. Bilbo
ISSN 0210-1564

creo que estoy enfadado conmigo mismo (...). Pienso que soy bastante bobo. O es que siempre soy así o estos días, como otras veces me ha sucedido, me pasa algo. Apenas puedo estudiar, llevo una carta para la madre en el bolsillo porque se me olvida echarla hace 5 días, ando siempre como si estuviera enfadado, la música me pone triste, y el ver a uno contento me enfurece. Y sobre todo los recuerdos me entristecen. Casi todos son de por sí bien tristes y si alguno evoca un momento feliz lo comparo con el presente ... y también me entristezco. Mi familia, mi casa, don Gervasio, Rentería, los amigos, mi vida entera ... todo es triste. Y sin embargo, igual paso todo el día cantando y de buen humor. Debo pensar menos y ser más expansivo, ¿Es qué estoy enamorado? Y ¿de quién? (...). Me hace falta un amigo como antes. Tendré que volver a ser lo que fui con Elustondo (...). Soy muy exclusivista. Cuando uno es amigo lo debe ser en todo y todo sin mezclas de otra cosa (...). ¡Necesito un amigo! Pero un amigo como el que yo me imagino, que él me ayude en mis dudas como yo estoy dispuesto a ayudarle, moralmente como es natural, que en cuestión de pesetas ando mal, y como estoy decidido a encontrarlo, ¡lo encontraré! (...). ¡Son muchos los proyectos fraguados en 8 años!

Eta haren bizi ezkortasuna sakondu egin zen Madrilen egon zen bitartean; izan ere, bere egunerokoan idatzita utzi zuen bezala (1940ko martxoaren 25ean), itsasoaren aurrean eseri eta ertzetik idazteak “pilak” kargatzen zizkion:

esto es poder vivir y Madrid ... un antro. Estoy viendo que cuando sea viejo, que es cuando se dan consejos a los niños, tendré que decir a mis nietos, si es que tengo, o a cualquier otro niño, que creo que para entonces llegarán a gustarme: no vayas a Madrid, cuando yo era joven fui una vez y allí me ‘disipé’.

Haren bat-bateko heriotzak, 1999ko uztailaren 9an, atsekabe eta tristura handia eragin zuen garai hartako Irungo kultur munduan. LUKTren Zuzendaritza Batzordeak urte hartako abuztuaren 6an doluminak emateko Loidi-Fernández de Trocóniz familiari zuzendutako gutunak zioen bezala: joan egin da.

Haren heriotzaren albistea eman zuten prentsan, irratian eta telebistan¹⁵. Hau xe izan zen argitaratu zituzten ugarietako bat¹⁶:

¹⁵ Txingudi Telebistaren kasuan, albistegian erreportaje bat eman zuen berri labor gisa.

¹⁶ *Diario Vasco* (1999ko uztailaren 10a), 66. or.

ERANSKINAK

Jose Antonio Loidiren heriotzaren berri eta beste irudi batzuk.

EL SEÑOR
† D. JOSE ANTONIO LOIDI BIZKARRONDO
(Presidente de "LUIS DE URANZU KULTUR TALDEA")
- R. I. P. -

O HAIZE EPELA,
AIREAN DABIL HORBELA...

OH, EL TIBIO VIENTO;
UNA HOJA SECA VUELA POR EL
AIRE...

La Asociación cultural "L.U.K.T."
Irún, 10 de julio de 1999

El escritor y farmacéutico José Antonio Loidi falleció ayer en Irún

Fue el autor de la primera novela policíaca escrita en euskera

DI. IRÚN
El escritor y farmacéutico José Antonio Loidi falleció ayer en Irún a los 82 años de edad. Académico de número de la Real Academia de la Lengua Vasca, este errenteriarra afincado en el Bidasoa desde el año 1942 publicó poco después la primera nove-

la policíaca en euskera: *Amabost egun Urgain'en*. José Antonio Loidi es definido por sus compañeros iruneses de Luis de Urantz Kultur Taldea, colectivo que presidia, como «una persona muy activa». Hay que destacar además su sensibilidad con la creación en euskera y la defensa de este idioma.

La farmacia y la literatura han sido los dos puntos de referencia en la vida de José Antonio Loidi, un hombre que sólo en los últimos meses ha desaparecido de la vida pública por causa de una enfermedad. Hasta entonces no dejó de escribir artículos diversos, uno de los últimos analizando las características del euskera en la comarca del Bidasoa.

Sin embargo, la creación más importante de este errenteriarra de nacimiento, pero bidasoarra de corazón, data de 1965 y se trata de la primera novela policíaca en euskera. Su lenguaje ágil y claro fue valorado a la hora de concederle la mención honorífica de Euskaltzaindia por este libro. *Amabost egun Urgain'en* se tradujo posteriormente al catalán, francés y castellano.

De su currículo se puede citar también el premio Ciudad de Irún por su obra *Irún bere carne-razoian* o la realización del libro *Euskal Jaiak-Fiestas Euskaras*. Su preocupación por la cultura vasca fue una constante.

Loidi colaboró con numerosas publicaciones y periódicos, con

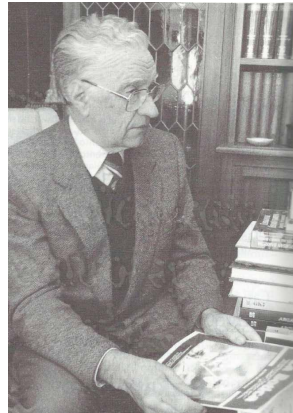

José Antonio Loidi fue reconocido por su euskera ágil y claro.

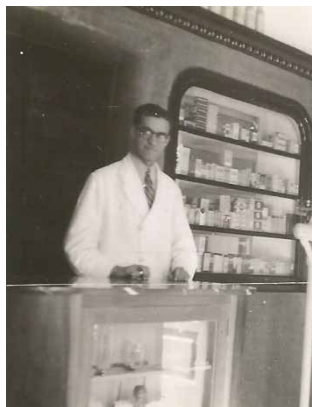
textos que abordaban desde la hidrología hasta la topografía. En sus últimos años firmó varios artículos en el boletín de estudios de Luis de Urantz Kultur Taldea, colectivo trunco del que era presidente. Precisamente uno de sus compañeros, Ricardo Berodia, comentó que «destacaba por ser siempre un hombre muy activo: lampoco quería

quedarse rezagado en relación a las nuevas tecnologías y no dudó en adentrarse en la informática o incluso navegar en Internet».

Los funerales por José Antonio Loidi se celebrarán hoy, a las siete de la tarde, en la parroquia de la Sagrada Familia de Irún. El entierro tendrá lugar por la mañana, a las 10.30 horas, en el cementerio de Errenteria.

Jose Antonio Loidi 1998an

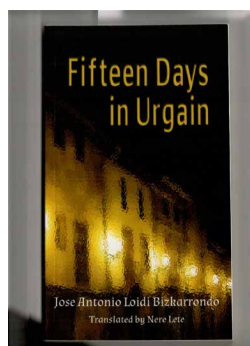
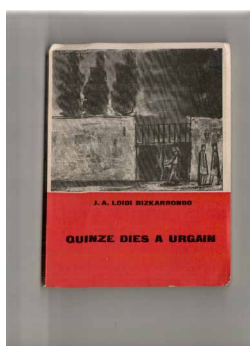
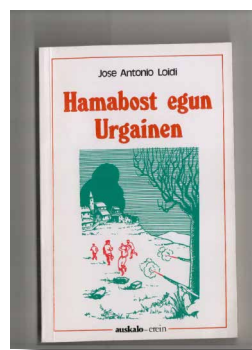
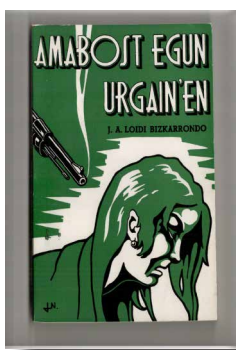

Jose Antonio Loidi bere farmazian 1943an.

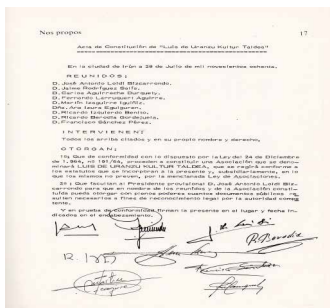

Jose Antonio Loidi bere farmazian 1973an.

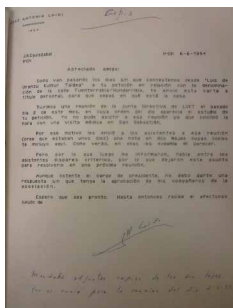
Lehenengo argitalpena (1955ean), eta beste hizkuntzetan argitaratutako bertsoak (katalanez, 1961ean eta ingelesez, 2014an).

LUKT elkartearen konstituzio akta.

Fuenterrabía / Hondarribia kalearen inguruko eztabaida LUKTn 1994an.

ITURRIAK ETA BIBLIOGRAFIA

Irungo Udal Artxiboa (IUA).

LAMIA Argazkintza (Irun).

Loidi Fernández de Trocóniz familiaren artxiboa

Luis de Uranzu Kultur Taldearen artxiboa (LUKT).

Etxepare Igiñiz, L., Garrido Yerobi, I., Laguardia Igiñiz, J., Laguardia Zubia, J., *Infraestructuras hidráulicas en la desembocadura del Bidasoa. La subcuenca hidrográfica de Jaitzubia (siglos XVI-XVIII)*, Udaletxea, Irún, 2014.

Loidi Bizcarrondo, *Euskal Jaiak – Fiestas Euskaras*, Irún, Udaletxea, 1983.

Loidi Bizcarrondo, J.A., « Gure asmoak », *LUKT*, 1 (1984, azaroa), 8-9.

Loidi, L., *Diarios de José Antonio Loidi. 1936-1940* (argitaragabea).

Monje García, J. « Irungo kaleen izenak (1859-1995) », *LUKT*, 14 (1996, abendua).

Zabaleta, M., « De los Olaciregui a los Loidi: una familia de Rentería entre dos exilios: 1834 y 1936 », *Bilduma*, 26 (2014), 55-180.

San Martín, J., « Jose Antonio Loidi-ren oroitzaz », *LUKT*, 20 (2000, abendua), 7-14.